

References

1. Kovalenko, E. (2015). Art of management as a paradigm of management education of the XXI century. *Ekonomika i menedzhment kul'tury*, 2, 31-44 [in Ukrainian].
2. Martynshyn, Y. (2016). Civilization at the point of bifurcation: the emergence of a new social order and the modern model of management of political, economic and socio-cultural spheres. *Ekonomika i menedzhment kul'tury*, 1, 5-32 [in Ukrainian].
3. Mintzberg, G. (2011). Creation of an effective organization. Trans. English. St. Petersburg: Piter [in Russian].
4. Nigmatullina, R. M. (2015). Social management: philosophical analysis. Moscow: Astra [in Russian].
5. Popkov, V. V. (2016). Metaphysics of Economics: how much is the meaning? Moscow: Proekt [in Russian].
6. Romashchenko, V. N. (2013). Sense of business. Moscow: Ekosfera [in Russian].
7. Senge, P. (2014). Transformation. The potential of man and the horizons of the future. Trans. English. Moscow: Olimp-Biznes [in Russian].
8. Florida, R. (2012). Big reboot. Trans. English. Moscow: Klassika XXI [in Russian].
9. Khemel, G. (2015). Manifesto of the leader. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].
10. Hamel, G. (2007). The Future of Management. Boston: Harvard Business School Press.
11. Pink, D. (2015). A whole new mind why right brainers will rule the future. New York: Riverhead Books.
12. Shamir, B., & Hooijberg R. (2008). Managing Meanings to Achieve Meaningful Management. – Retrieved from: <http://www.imd.org/research/challenges/TC024-08.cfm>.
13. Verganti, R. (2014). Design-Driven Innovation: Changing the Rules of Competition by Radically Innovating What Things Mean. Harvard Business Press. – Retrieved from: <http://hbr.org/2014/04/management-d-dr-in>.
14. Verganti, R. (2016). Steve Jobs and Management by Meanings. Harvard Business Review. – Retrieved from: <http://hbr.org/2016/10/steve-jobs-and-management-by-m>.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2017 р.

УДК 130.2 (410)"15"(045)

Сабадаш Юлія Сергіївна
доктор культурології, професор,
професор кафедри культурології
та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету
juliasabadash2005@gmail.com;
Нікольченко Юзеф Мойсейович
доцент кафедри культурології
та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету,
заслужений працівник культури України
nicolchenko46@ukr.net

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕАЛИ ПІВНІЧНОГО РЕНЕСАНСУ В "УТОПІЇ" ТОМАСА МОРА

Мета роботи – дослідити особливості гуманістичного світосприйняття Північного Ренесансу. Автори пропонують сучасний погляд на становлення гуманістичного світосприйняття у Європі XVI ст., аналізуючи трактат Томаса Мора – "Утопія". У статті здійснюється характеристика країни Утопії як своєрідної форми суспільства, де важливим є фактор осмислення соціального і духовного ідеалу. У цьому контексті представлена і постать Томаса Мора – як першого гуманіста доби Північного Ренесансу. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні історико-культурного, систематизаційного, біографічного, культурологічного та теоретично узагальнюючого методів. Зазначені методи дозволяють розкрити динаміку культурно-історичних процесів розвитку Північного Ренесансу, систематизувати окремі явища культури Англії XVI ст., дослідити життєвий та творчий шлях Томаса Мора в контексті зазначеної епохи, осмислити динаміку загальнокультурних процесів у Європі XVI ст. **Наукова новизна** роботи обумовлена широким використанням біографічного методу, спираючись на який, поєднується аналіз ідеалів "Утопії" з долею Томаса Мора. Власне життя Т. Мора та його поведінка перед смертю явилися своєрідним втіленням гуманістичного морального ідеалу, здійсненням концепції гідності людини і вчення про людську свободу. **Висновки.** Проаналізувавши "Утопію", очевидно стає її прихильність до засад ренесансного гуманізму. В ній синтезоване усе те, до чого дійшла гуманістична думка, надаючи нові імпульси для розвитку суспільної свідомості епохи. В формах утопічної державності розроблена економіко-політична і морально-правова структура, що відповідала уявленню про людину, яке склалося в культурі Відродження. Власне, спосіб утопійського гуртожитку, де скасовані приватна власність, грошовий обіг, привілеї, отримувани за похороненням, став своєрідною кульмінацією гуманістичних уявлень про устрій, що підносить людей освічених та добродесних. Саме гуманісти, безмежно ревни у вивченні наук і мистецтв та у вихованні грішності, покликані були посісти головне місце в державі, заснованій на засадах спільності, не обтяжуючись залежністю від благовоління і примх багатства і знатності. Хоча майбутня історія розвитку світової цивілізації не сформувала на практиці "ідеального суспільства", "Утопія" Т. Мора стала спробою відповіді гуманістичної думки на трагічні протиріччя епохи, з ідеалом безкласового суспільного устрою, з домінуючими у ньому філософськими, етичними, соціально-політичними ідеями гуманізму. Створюючи й відстоюючи їх, Т. Мор спирався на принципи світогляду, напрацьовані розвитком культури епохи Ренесансу.

Ключові слова: Північний Ренесанс, гуманізм, Томас Мор, "Утопія", суспільство, духовний ідеал, біографічний метод.

Сабадаш Юлія Сергеевна, доктор культурології, професор, професор кафедри культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету; Нікольченко Юзеф Моисеевич, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету, заслужений працівник культури України

Гуманістическі ідеали Северного Ренесанса в "Утопії" Томаса Мора

Цель работы – исследование особенностей гуманистического мировосприятия сообщества Северного Ренессанса. Авторы предлагают современный взгляд на становление гуманистического мировосприятия в Европе XVI в., анализируя трактат Томаса Мора – "Утопия". В статье осуществляется характеристика страны Утопии, как своеобразной формы общества, где важен фактор осмысления социального и духовного идеалов. В этом контексте представлена и фигура Томаса Мора – как первого гуманиста эпохи Северного Возрождения. **Методология исследования** заключается в применении историко-культурного, систематизационного, биографического, культурологического и теоретически обобщающего методов. Указанные методы позволяют раскрыть динамику культурно-исторических процессов развития Северного Ренессанса, систематизацию отдельных явлений культуры Англии XVI в., исследовать жизненный и творческий путь Томаса Мора в контексте указанной эпохи, осмыслить динамику общекультурных процессов в Европе XVI в. и для подведения итогов исследования. **Научная новизна** обусловлена широким использованием биографического метода, опираясь на который, сочетается анализ идеалов "Утопии" с судьбой Томаса Мора. Собственная жизнь Т. Мора и его поведение перед смертью явились своеобразным воплощением гуманистического нравственного идеала, осуществлением концепции достоинства человека и учение о человеческой свободе. **Выводы.** После анализа "Утопии" очевидной становится ее приверженность основам ренессансного гуманизма. В ней синтезировано все то, до чего дошла гуманистическая мысль, предоставляя новые импульсы для развития общественного сознания эпохи. В формах утопической государственности разработана экономико-политическая и морально-правовая структура, которая отвечала представлению о человеке, сложившемуся в культуре Возрождения. Собственно, способ утопийского общежития, где отменены частная собственность, денежное обращение, привилегии, получаемые по происхождению, стал своеобразной кульминацией гуманистических представлений об устройстве общества, которое возвышает людей образованных и добропорядочных. Именно гуманисты, бесконечно ревностные в изучении наук, искусств и в воспитании вежливости, призваны были занять определяющее место в государстве, основанном на принципах общности, а не тяготиться зависимостью от благоволения и капризов богатства и знатности. Хотя будущая история развития мировой цивилизации не сформировала на практике "идеального общества", "Утопия" Т. Мора стала попыткой ответа гуманистической мысли на трагические противоречия эпохи с идеалом бесклассового общественного строя с доминирующими в нем философскими, этическими, социально-политическими идеями гуманизма. Создавая и отстаивая их, Т. Мор основывался на принципах мировоззрения, наработанных развитием культуры эпохи Ренессанса.

Ключевые слова: Северный Ренессанс, гуманизм, Томас Мор, "Утопия", общество, духовный идеал, биографический метод.

Sabadash Julia, Dr. in Culture Studies, Professor, Professor of the Cultural Studies and Information Activities Chair Mariupol State University; Nikolchenko Josef, Associate professor of the Culture Studies and Information Activities Chair Mariupol State University, Honoured Culture Worker of Ukraine

Humanistic ideals of the north renaissance in 'the utopia' by Thomas More

The purpose of the research is to analyze the peculiarities of humanistic mentality of the Northern Renaissance. The authors suggest a modern consideration of the formation of the humanistic mentality in Europe of the XVI century, analyzing treatise by Thomas More 'The Utopia'. The article presents the characteristics of the country Utopia, as an original form of the society, where the main factor is the understanding of social and spiritual ideal. In this context there presented a figure of Thomas More as a first humanist of the period of the North Renaissance. The **methodology** of the research lies in usage of historical, cultural, systematic, bibliographical, cultural and theoretical and generalizing methods. Mentioned above methods allow to present the dynamics of cultural and historical process of development of the Northern Renaissance, systematizing separate culture events in England of the XVI century, to analyze vital and creative way by Thomas More in the context of this epoch, to comprehend the dynamics of general cultural process in Europe of the XVI century and to resume the research. **Scientific novelty** is caused by wide usage of the biographical method, based on which the analysis of the ideals "The Utopia" and the life of Thomas More are united. Personal life of Thomas More and his behavior before the death turned out to be a certain embodiment of the humanistic moral ideal, realization of the conception of dignity and studies about person's freedom. **Conclusions.** Having analyzed 'The Utopia' there becomes evident its inclination to the basis of the Renaissance humanism. It synthesizes everything that humanistic thought achieved, including new impulses for the development of society conscience of the epoch. In the form of Utopian statehood there worked out economic, political, moral and juridical structure that corresponded to the concept of man, formed in the Renaissance culture. In fact, the way of Utopian life, where there were canceled private property, money usage, inherited privileges, became a certain culmination of humanistic conception about organization of society that raises educated and honest people. Namely, humanists infinitely ardent in learning sciences and arts and upbringing of civility, were meant to play the first role in the state, based on the principals of unity, without overburdening with the dependence from the benevolence and fancies of richness and gentility. Though future history of the development of world civilization did not formulate "ideal society" in practice, "The Utopia" by T. More became an attempt of the answer of humanistic thought to the tragic contradiction of the epoch with ideal of the classless society organization with dominating philosophical, ethic, social and political ideals of humanism. Forming and maintaining them, Thomas More relied on the principals of the worldview, gained by the development of the culture of Renaissance epoch.

Keywords: North Renaissance, humanism, Thomas More, "Utopia", society, spiritual ideal, biographical method.

Актуальність теми дослідження. Ренесанс був започаткований в Англії на початку XVI ст., коли в країнах Західної Європи вже вирувала Реформація. "Цей Північний Ренесанс багато в чому відмінний від італійського. Він не був анархічним чи аморальним, навпаки, поєднувався з побожністю і громадянськими чеснотами. Він дуже переймався науковим вивченням Біблії і виробленням більш точного тексту,

ніж текст Вульгати. Північний Ренесанс не такий блискучий і куди спокійніший, ніж його італійський попередник; вчені менше пишались своїми знаннями, а більше дбали про... поширення знань" [9].

Тільки в умовах Північного Ренесансу могла з'явитися людина, чия велич як гуманіста пройшла крізь віки, вона викликає повагу в сьогоденні і буде ушановуватися в майбутньому. Цією людиною і був сер Томас Мор – англійський державний діяч передреволюційної доби у Європі і обдарований письменник, автор відомого в усьому світі трактату "Утопія", яка мала величезний вплив на наступних реформаторів: Мореллі, Бабефа, Сен-Сімона, Фур'є, Кабе та інших представників утопічного соціалізму.

Мета роботи. Дослідити особливості гуманістичного світосприйняття Північного Ренесансу. Автори пропонують сучасний погляд на становлення гуманістичного світосприйняття у Європі XVI ст., аналізуючи трактат Томаса Мора – "Утопія". У статті здійснюється характеристика країни Утопії як своєрідної форми суспільства, де важливим є фактор осмислення соціального і духовного ідеалу. У цьому контексті представлена і постать Томаса Мора – як першого гуманіста доби Північного Ренесансу.

Аналіз досліджень і публікацій. Віддаючи належне працям таких відомих науковців, як А. Х. Горфункель [3], О. Ф. Кудрявцев [6], О. Ф. Лосєв [7], Рассел Бертран [9], В. В. Соколов [10] та інших, у статті виокремлено етико-естетичний аспект проблеми гуманізму та його ідеалів у творчості Томаса Мора, як блискучого представника Північного Ренесансу.

Наукова новизна дослідження зумовлена широким використанням біографічного методу, спираючись на який, поєднується аналіз ідеалів "Утопії" з долею Томаса Мора – непересічної постаті XVI століття.

Виклад основного матеріалу. Перший утопіст епохи Ренесансу – Томас Мор (1478–1535), ліберально налаштований англійський державний діяч, прихильник науки і мистецтва, пропагандист віротерпимості і яскравий критик тогочасного устрою.

Томас Мор народився в сім'ї лондонського юриста. Навчання у граматичній школі дало йому ґрунтовне знання латинської мови. Далі він продовжив свою освіту в одному із коледжів Оксфордського університету, який саме в 90-х роках XV ст. став центром поширення гуманістичних ідей та класичної освіченості.

Після перебування в коледжі Мор продовжив навчання в юридичних школах Лондона, де проявив свої неординарні здібності й успішно почав викладацьку та адвокатську діяльність. Справедливість та безкорисливість молодого судді забезпечили йому повагу і завоювали "велику любов співгромадян", і в 1504 р. він був обраний до палати обшин парламенту. Сміливий виступ Томаса Мора проти фінансових зазіхань короля Генріха VII Тюдора, підтриманий іншими депутатами, був початком його політичної кар'єри.

У перші роки XVI ст. Томас Мор зближується з гуртком оксфордських гуманістів, вивчає праці античних авторів і ранньохристиянських письменників, перекладає на англійську мову життєпис Джованні Піко делла Мірандоли та його листи, захоплюється гуманістичними планами "виправлення" церкви, яка загрузнула в невігластві та розпусті. Свої наукові заняття він поєднує з юридичною діяльністю як адвокат, а потім і помічник лондонського шерифа. Це поєднання літературних занять з практичною діяльністю сприяло глибокому інтересу гуманіста до суспільно-політичних проблем свого часу. У незавершеній "Історії Річарда III", в латинських епіграмах Томас Мор звертається до питань державного устрою, справедливого правління, розмірковує про характер влади, а в поемі "На день коронації Генріха VIII" створює ідеал освіченого і справедливого державника. В наступні роки Томас Мор посідає низку важливих державних посад, доки не стає в 1529 році лордом-канцлером Англії.

Проведення Генріхом VIII політики "королівського реформування" в Англії спричинило рішучий конфлікт Мора з королівською владою. Зокрема, він різко виступав проти претензії короля на духовне верховенство. Відмова Мора визнати "Акт про верховенство", його мужня поведінка на судовому процесі викликали гнів правлячої верхівки, і після невдалих спроб зломити волю ув'язненого в Тауері Томас Мор був страчений 6 липня 1535 року.

Життя Томаса Мора та його поведінка перед смертю були своєрідним втіленням гуманістичного морального ідеалу, здійсненням концепції гідності людини і вчення про людську свободу.

Добре знаючи соціальне та моральне становище своєї батьківщини, цей палкий гуманіст пройнявся глибоким співчуттям до зубожіння народних мас. Ці настрої й відбилися у славетному його творі з розлогою назвою в традиції Середньовіччя – "Дуже корисна, як і цікава, воістину золота книжка про найкращий устрій держави і про новий острів Утопія..." [8, с. 12].

Вимріявши свій уявний острів і назвавши його Утопією, Томас Мор започаткував новий літературний жанр, в якому будуть написані "Нова Атлантида" Френсіса Бекона, "Подорож Гулівера" Джона-тана Свіфта, "Еревон" Семюеля Батлера, "Новини з нізвідки" Едварда Беллами.

Багато сучасників Томаса Мора та деякі вчені більш пізнього часу поставилися до "Утопії" як до літературної розваги, *jeu d'esprit* літературно обдарованого гуманіста; інші знаходили тут цілком реальний план соціальної, політичної й економічної реформ. Проте ніколи не піддавався сумніву той факт, що Томас Мор недвозначно ототожнював себе з міжнародним гуртком християнських гуманістів і сподівався на схвалення ним його "Утопії".

Книга була видана в 1516 році і відразу набула великої популярності в гуманістичних колах. Утопія – грецьке слово, яке буквально означає "місце, котрого немає". Слово це стало номінальним і давно означає усе те, про що можна помріяти і навіть порозуміти, але при глибшому дослідженні

воно виявляється теоретично неспроможним і практично нездійсненним. Томас Мор саме таку назву дав своєму острову – Утопія, – тобто "країна, якої немає". Сам же мислитель переконаний у тому, що хоча такої країни з властивим їй ідеальним соціально-політичним ладом та відповідною моральністю її жителів в дійсності не існує, але в принципі вона можлива.

Книга складається з двох частин: друга, більша з них, і написана спочатку, викладає утопічний спосіб життя, в той час як перша частина, написана після другої, дає критичний опис тогочасної Англії. Втім, і вся книга висловлює різко негативне ставлення автора до сучасної йому соціальної і духовної дійсності.

Користуючись сполученням діалогу і оповідання, Томас Мор розповів про те, як його друг Пітер Джайлс представив його Рафаїлові Гітлодею і як цей мандрівний філософ залучив його до бесіди про користь надання порад царям. Для гуманістів Відродження тема ця була дуже важливою. Багато хто з них заробляли собі на хліб, слугуючи радниками магистратів та державників, і більшість із них поділяли той погляд, що краще життя – це життя громадянського служіння.

Цілком можливо, що питання про державну службу цікавило у той час і самого Томаса Мора, позаяк через рік після завершення й опублікування "Утопії" він став членом королівської ради. Якби не були його особисті мотиви щодо перебування на службі при дворі Генріха VIII, Томас Мор – персонаж своєї "Утопії" – у такий спосіб він висловлює оптимістичний погляд гуманістів на політику, стверджуючи, що філософи повинні стати правителями, а правителі – звернутися до філософії, щоб якнайкраще служити загальному благу.

Хоча питання про надання порад королям посідало у першій книзі значне місце, перехід до другої книги "Утопії" ясно дає зрозуміти, що в дійсності Томаса Мора цікавить зовсім не політична теорія у вузькому розумінні слова. У своєму творі він дбає приблизно про одну і ту ж мету, що й Еразм у "Похвалі дурості", і в цьому сенсі він дуже далекий від задуму Макіавеллі: Томас Мор присвятив себе утвердженню гуманістичних цінностей в інтересах вдосконалення суспільства та відновлення релігійного традиціоналізму [5].

Користуючись своєю розвиненою уявою, Томас Мор вкладає у вуста вигаданого Гітлодея розповідь про фантастичний острів, про неіснуючу на ньому республіку добродесних язичників, які живуть у природному стані і при веденні справ керуються одним тільки розумом. Однак, ці язичники без допомоги будь-якого одкровення – цього не могли не помітити сучасники Томаса Мора – дотримувалися таких поглядів на релігію, етику, виховання, працю, сім'ю, державу та війну, що багато в чому перевершують аналогічні погляди християнської Європи.

Неможливо уявити, щоб твір, аналогічний до "Утопії", було створено на століття, а тим більше на два раніше. І справа тут не тільки в "прикметах дня", в конкретних обставинах громадського життя, що наклали неповторний відбиток на цей твір і надали його проблематиці дійсної актуальності. Яким би важливим не було значення нових Географічних відкриттів або обгороджувальних общинних земель в Англії для творчої історії "Утопії", саме формування її задуму припускало необхідні світоглядні передумови, що повною мірою могли бути напрацьованими на зрілому етапі культури Північного Ренесансу.

Потрібні були епохальні зрушення в суспільній свідомості, пов'язані із секуляризацією мислення і відповідною зміною всієї системи цінностей. Чим більше людський суб'єкт возвеличувався, героїзувався й обожнювався, тим більше відповідальності на нього покладалося: тому що в цьому світі він виявлявся покинутим винятково на самого себе. Звідси прагнення опертися на свої сили, відчуття свободи і виправдане ним бажання влаштувати своє суспільне буття відповідно до власного розуміння. Отже, Відродження несло в собі утопію, бо абсолютизація богоподібної людини неминуче підштовхувала до пошуків досконалого суспільного устрою.

"Утопія, – пише А. Тененті, – вже шириться у повітрі Кватроченто, визріваючи в лоні гуманістичної культури з її світською спрямованістю, майже релігійним поклонінням людині і довірою до розуму" [11, 703–704]. У такій атмосфері людина зобов'язана подбати про те, як можна, примірюючись до свого становища і призначення, щонайкраще влаштувати земне буття, або суспільство, в якому вона живе, на моральних засадах. І головними критеріями нового соціального будівництва, найбільш яскраво виявленого в проектах "ідеальних міст" [4], визнаються вимоги людської природи та розум, спроможний, як уважалося, досягнути істинні основи речей.

Свою роль відіграло й звернення до досвіду античного утопізму та соціальних ідеалів первісного християнства. Духовна спадщина старожитності, як поганська, так і християнська, мала для ренесансних мислителів надзвичайну ідеологічну актуальність, даючи обґрунтований привід до вироблення нових концепцій людини і суспільства, до перегляду панівних поглядів на питання власності, на проблеми права, моралі, господарського життя [1].

Неухильно зростає інтерес до творів Платона й інших писань, які містять приклади ідеального влаштування держави і народу, розповідають про окремі досягнення, що панували в "золотому віці", про засади філософських і релігійних общин, що винаходять найдосконаліші для своїх цілей способи існування. Ця зацікавленість особливо посилилася наприкінці XV–початку XVI ст. Втім, античні впливи не обмежувалися відомостями, почерпнутими з подібного роду джерел, і охоплювали практично всі ключові для гуманізму питання, остаточною відповіддю на які стала "Утопія".

Прибічник християнського гуманізму, Томас Мор саме з раннього християнства виводив ідеї рівності та соціальної справедливості. Значною мірою він спирався на ідеї платонівської "Держави".

Якщо у Платона позбавлені власності лише два вищих правлячих класи, то у Томаса Мора в утопічній державі позбавлені власності всі її громадяни. У житті цієї держави гроші, коштовності, золото нічого не варті. Вищою цінністю тут проголошується людина. Відсутність власності та грошей робить утопічне суспільство соціально однорідним. Всі утопійці рівноправні, вони однаково беруть участь у суспільній праці. Проте найбільше значення, за Мором, має саме фізична праця, праця ремісників і селян. Що ж до розумової праці, то нею займається незначна за чисельністю категорія громадян, хоча, як і у Платона, носіями вищої влади тут можуть бути лише високоморальні й глибоко освічені філософи.

В Утопії справою читання та вивчення книг займається невеличка категорія найбільш обдарованих утопійців на противагу більшості держав, де "ще і тепер наукам присвячують себе бовдури та йолопи, а чудово обдаровані розуми пропадають в розвагах та насолодах" [8, 227]. Саме з цієї ученої категорії, вільної від фізичної праці, обираються різноманітні посадові особи, включно глава держави, а також священики. Але всі вони жорстко не протистоять основній масі утопійців. Нетривалий робочий день не дозволяє їм стомлюватися "подібно до в'ючної худоби".

Будучи захищеним від "тілесного рабства", кожен утопійець може досягти "духовної свободи та освіченості" [8, 184], опановуючи різноманітні науки та мистецтва. З цієї метою в досвітні часи влаштовуються спеціальні читання. Тим самим, перед будь-яким утопійцем відкривається можливість того, що ми називаємо всебічним розвитком особистості.

Томас Мор формулює ідеал всебічно розвиненої людини, для якої неприйнятні зневага до земного життя і аскетизм. У відповідності з епікуреїзмом, щастя людини він убачає у чуттєвому задоволенні. Але серед земних радощів життя на першому місці – здоров'я, воно – мірило всіх чуттєвих насолод.

Філософія утопійців, дуже близька до філософії грецького мислителя Епікура, підтверджувала, що всі насолоди є благом, що вони сумісні з природою та розумом і бажаннями наближення людського щастя, хоча і не всі насолоди однаково є благом. Утопійці вважали, що варто уникати тих насолод, що слугують причиною болю, досягаються шляхом відмови від більшої насолоди або обертаються збитком для суспільства. Утопійське суспільство старанно керувалося такими міркуваннями, щоб запобігати виникненню помилкових або несправжніх задоволень.

Щоб захистити себе від хибних насолод, утопійці, подібно до женецької общини Кальвіна, не сприймали "ніяких винних крамниць, пивних закладів, будинків розпусти, приводів для хабарництва, схованок, утаємничених зборів". А проти гордині – найбільшого з гріхів, за Августином, – утопійці за своїли чернечий спосіб життя та канони чернечої дисципліни, щоб жодний із громадян не міг черпати помилкових насолод в особистому становищі чи в суспільстві. У світі, що змальовується Гітлодеєм, помилкові та штучні насолоди заборонені тому, що, на переконання утопійців, вища суспільна насолода – це щастя всіх громадян, а вища духовна насолода – споглядання істини і надія на вічне життя.

Зображення утопічної людини у Томаса Мора являє собою винахідливу суміш усілякого роду старих і нових поглядів. Хоча, як пише О. Ф. Лосєв, "від яскравого артистизму епохи Відродження в утопічній державі Мора нічого не залишилося. Змальовується людина досить сірого типу..." [7, 564]. Усі повинні займатися фізичною працею за державним розподілом, хоча науки та мистецтва у Мора зовсім не заперечуються, а навіть схвалюються, особливо музика.

Значне місце в житті утопійців посідає релігія. Послідовник християнського гуманізму, Т. Мор всіляко підкреслює її значення як морального вчення. У своєму прагненні відновити істинну суть християнства, він був далекий від того, щоб розповсюджувати його силою. В Утопії панують віротерпимість, миролюбність, негативне ставлення до війни і насильства.

Досить часто похибки в інтерпретації "Утопії", у розумінні дійсного змісту найважливіших її положень виникали через бажання знайти в ній вираження то класових устремлінь ранньої буржуазії, то сподівань майбутніх пролетарів, хоча вона відбиває насамперед груповий інтерес гуманістів, людей нової ренесансної духовної формації, що досі – розмірковуючи про громадське життя, про переваги того або іншого ладу, як, возвеличуючи найкращі ідеалізовані порядки якоїсь конкретної держави, порадами повчати правителів – насправді слугували ідеологам інших соціальних сил. В "Утопії" цей особливий інтерес був сформульований як загальний, тому що гуманізм, щоб підкреслити переваги запропонованого способу життя, повинен був стати ревнителем загального блага і тому говорити мав не тільки від свого імені, але й від усіх, хто знедолений існуючими суспільними порядками, приречений ними на нестатки та злигодні.

Таку можливість надали конкретно-історичні умови, в яких створювалася "Утопія", і нею блискуче скористався Мор, виступивши на боці пригноблених класів – найчисленнішої і, як у нього сказано, кращої частини людства [8, 164], які найбільше страждали від обгороджень та інших явищ первісного накопичення, що поставили їх на межу соціальної деградації і фізичного виживання. Завдяки цьому гуманістичний ідеал співжиття, розгорнутий в "Утопії", просякнутий нечуваним досі демократизмом, а становище і потреби трудового люду, що зазвичай просто ігнорувалися, вперше в історії суспільної думки були підняті до інтересів і рівня "великої політики".

Висновки. У якому б аспекті не було проаналізовано "Утопію", очевидно стає її прихильність до засад ренесансного гуманізму. В ній синтезоване усе те, до чого дійшла гуманістична думка, надаючи нові імпульси для розвитку суспільної свідомості епохи. В формах утопічної державності розроблена економіко-політична і морально-правова структура, адекватна такому уявленню про людину, що склалося в культурі Відродження.

Щастя індивідуума не приноситься в жертву добробуту держави, а регламентація не тільки не веде до покріпачення особистості жорсткістю нормативних розпоряджень, поширюваних переважно на матеріальне виробництво і розподіл, а, навпаки, покликана створити оптимальні, за поняттями того часу, умови для "духовної свободи і просвітництва" [8, 190]. В "Утопії" не прагнуть виправити те, що в людях є своєрідного, несхожого, що так чи інакше виділяється і підноситься; її порядки не припускають безоглядної зрівнялівки всіх жителів, насильницького абстрагування від талантів і чеснот, культивуванню яких тут саме надається особливого значення, – талановиті заохочуються привілейованим станом у суспільному середовищі, вони наділені виключним правом обіймати вищі посади, звільнені від обов'язкової участі у фізичній праці.

Здібності кожного беруться до уваги, не ігноруються і, тим більше, не пригнічуються: про це свідчить вільний вибір роду занять, незалежність поглядів при тлумаченні спостережень природи, несхожість точок зору на мораль, різноманітність релігійних вірувань і їхнє терпиме ставлення одне до одного. Навіть "аскетична простота" не заважає проявам ренесансного життєлюбства, припускаючи – при необхідному задоволенні матеріальних потреб – найбільш витончені духовні та моральні насолоди, найбільш адекватні природі і призначенню людини.

Власне, спосіб утопійського гуртожитку, де скасовані приватна власність, грошовий обіг, привілеї, отримувані за походженням, виробництво розкошів на потребу можновладцям, став своєрідною кульмінацією гуманістичних уявлень про устрій, що підносить людей освічених та добродесних. Тому що саме гуманісти, безмежно ревні у вивченні наук і мистецтв та у вихованні гнучкості, покликані були посісти головне місце в державі, заснованій на засадах спільності, не обтяжуючись залежністю від благовоління і примх багатства і знатності, перед владою яких вони змушені були схилитися в реальному житті.

Хоча майбутня історія розвитку світової і регіональних цивілізацій не сформувала на практиці "ідеального суспільства", "Утопія" Томаса Мора не втратила свого значення як специфічного жанру літератури, де практичною спробою відповіді гуманістичної думки на трагічні протиріччя епохи є ідеал безкласового суспільного устрою, з домінуючими у ньому філософськими, етичними, соціально-політичними ідеями гуманізму. Створюючи й відстоюючи їх, Томас Мор спирався на принципи світогляду, вироблені розвитком культури всієї видатної епохи Ренесансу.

Література

1. Античное наследие в культуре Возрождения / Л. М. Брагина (Ред.). – М.: Наука, 1984. – 303 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: twirpx.com
2. Горфункель А. Х. Философия эпохи Возрождения: учеб. пособие / А. Х. Горфункель. – М.: Высш. шк., 1980. – 368 с.
3. Гарэн Э. Леонардо да Винчи и "идеальный город" // Проблемы итальянского Возрождения. – М.: Прогресс, 1986. – С. 135–153, 214–235.
4. Історія західноєвропейської філософії XV–XVII ст.: Курс лекцій / В. І. Гусев. – К.: Либідь, 1994. – 256 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: onu.edu.ua
5. Кудрявцев О. Ф. Ренессансный гуманизм и "Утопия" / О. Ф. Кудрявцев. – М.: Наука, 1991. – 288 с.
6. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения / А. Ф. Лосев. – М.: Мысль, 1978. – 623 с.
7. Мор Т. Утопия / Т. Мор. – М.: Наука, 1978. – 417 с.
8. Рассел Б. История западной философии / Бертран Рассел. – К.: Основы, 1995. – 759 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: litopus.org.ua
9. Соколов В.В. Европейская философия XV-XVII веков. / В. В. Соколов. – М.: Высшая школа, 1996. – 410 с.
10. Tenenti A. L'utopia nel Rinascimento (14501550) // Studi storici. – 1966. – VII. – № 4. – P.704.

References

1. Ancient heritage in the culture of the Renaissance (1984). M.: Nauka Retrieved from: twirpx.com [in Russian].
2. Gorfunkel, A. Kh. (1980). Philosophy of the Renaissance. M.: Vysch.shkola [in Russian].
3. Garin E. Leonardo da Vinci and the "ideal city" (1986. Problems of the Italian Renaissance), pp. 135–153, 214–235 [in Russian].
4. History of West-European Philosophy of the XV-XVII Centuries (1994). K.: Lybid. Retrieved from: onu.edu.ua [in Ukrainian]
5. Kudryavtsev, O.F. (1991). Renaissance humanism and "Utopia". M.: Nauka [in Russian].
6. Losev, A.F. (1978). The aesthetics of the Renaissance. M.: Mysl [in Russian].
7. Mor, T. (1978). Utopia M.: Nauka [in Russian].
8. Russell, B. (1995). History of Western Philosophy. K.: Osnovy. Retrieved from: litopus.org.ua [in Ukrainian]
9. Sokolov, V.V. (1996). European philosophy XV-XVII century. M.: Vyschaya shkola [in Russian].
10. Tenenti, A. (1996). L'utopia nel Rinascimento (14501550). Studi storici. VII, 4, 704 [in Italian].

Стаття надійшла до редакції 13.09.2017 р.